

УДК 378:374

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.344578>

Тетяна Мастеркова, викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін

КЗ “Житомирський ОІППО” ЖОР

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8993-0631>

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛЬНОТ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

У статті висвітлено роль педагогічних професійних спільнот у контексті трансформації сучасної освіти. Проаналізовано історичні етапи становлення таких спільнот, визначено чинники, що впливають на залучення педагогів до професійної взаємодії, охарактеризовано форми діяльності (формальні й неформальні, офлайн та онлайн). Висвітлено роль педагогічних професійних спільнот як важливого чинника професійного розвитку вчителів у сучасному освітньому середовищі. Продемонстровано потенціал спільнот у впровадженні інновацій, підтримці педагогічного лідерства, формуванні культури рефлексії та професійного лідерства. Охарактеризовано основні виклики й бар'єри, а також перспективи розвитку професійних спільнот в умовах цифровізації освіти в Україні. Акцентовано на необхідності державної підтримки, цифрової трансформації та розбудови мережі професійних спільнот, як чинника підвищення якості професійного самовдосконалення педагога.

Ключові слова: професійна спільнота; педагогічна взаємодія; професійний розвиток; освітнє середовище; інновації в освіті; педагогічне лідерство.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 8.

Tatyana Masterkova, Lecturer of the Social and Humanitarian Disciplines Department,

Communal Educational Institution

“Zhytomyr Regional In-Service Teachers’ Training Institute”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8993-0631>

ACTIVITIES OF PEDAGOGICAL PROFESSIONAL COMMUNITIES: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

The article explores the phenomenon of pedagogical professional communities as a dynamic form of organising professional interaction in the education system, which is becoming particularly relevant in the context of digital transformation, socio-cultural changes, and increased requirements for the quality of the educational process. A comprehensive analysis of the historical, theoretical, and practical aspects of the development of communities is carried out, outlining both their evolution – from pedagogical societies of the XIX century to modern network associations – and the multidimensional functions they perform in the process of professional development of teachers.

The role of professional communities as an environment of collective learning, mutual support, experience exchange, reflection, and pedagogical leadership is highlighted. In this context, the pedagogical community is seen not only as a tool for the professional development of an individual teacher, but also as a factor in the institutional development of an educational institution, improving the quality of teaching and creating a favourable educational environment.

Based on the analysis of modern research (domestic and foreign), the article emphasises that pedagogical communities, especially those that function as communities of practice, have the ability to launch mechanisms of positive change – to promote the introduction of innovations, modernisation of educational technologies, and improvement of teaching methods.

The differences between formal and informal pedagogical communities are considered. It is emphasised that the combination of different formats of interaction allows meeting a wide range of professional needs of teachers as well as ensuring the development of professional autonomy.

Criteria for self-assessment of the effectiveness of participation in a professional community are proposed, which can be the basis for further empirical research in this area.

The article also considers the potential of professional communities as a space for educational leadership. The emphasis is placed on the need for systematic support for the development of professional communities by educational authorities, national educational strategies, and postgraduate teacher education institutions.

Professional pedagogical communities are not only an environment for improving individual pedagogical practice, but also an important component of the educational ecosystem that promotes institutional development, innovation, and the formation of a culture of collective learning, cooperation, and mutual support.

Keywords: professional community; pedagogical interaction; professional development; educational environment; innovations in education; pedagogical leadership.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У суспільстві та освіті в епоху глобальних трансформацій виникають

соціокультурні зміни, які оновлюють підходи та принципи до організації професійного розвитку особистості. Відтак, у сучасних умовах розвитку

освіти, важливим чинником удосконалення педагогічної діяльності є співпраця між педагогами, їх об'єднання задля досягнення спільних цілей [1].

Пошук сучасних шляхів підтримки професійних потреб педагогів є важливим напрямом у педагогічній науці. Наукові дослідження розкривають різні аспекти професійного забезпечення та впливу на оновлення підходів, які сприяють удосконаленню теорії та практики фахового зростання педагогів [2; 6; 7].

Професійні об'єднання педагогів почали формуватись ще в XIX ст. у формі педагогічних товариств, які займались розробкою навчальних планів, обговоренням методик викладання, виданням журналів тощо.

У XX–XXI ст. ці форми трансформувалися у гнучкіші та динамічніші моделі, що активно використовують цифрові технології та мережеву взаємодію.

Однією з форм співпраці, на сьогодні, стали педагогічні професійні спільноти, як організовані об'єднання вчителів, викладачів, науковців, які працюють над підвищенням якості освіти, впровадженням інновацій та професійним зростанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями у дослідженнях розглядається вплив професійно-педагогічної спільноти на діяльність сучасного вчителя [1; 2; 4; 8].

Зокрема, згідно з висновками Т. Коломієць, професійні педагогічні спільноти відіграють важливу роль у покращенні діяльності освітніх закладів та вирішенні актуальних завдань шляхом активізації внутрішніх резервів особистості та сприяння самонавчанню серед учителів. Вона розкриває підходи до професійного розвитку вчителів, як компонента стратегії розвитку освітнього закладу і розглядає процес професійного розвитку, як фактор покращення якості загальної освіти. В дослідженні підкреслено значимість професійних педагогічних спільнот у формуванні предметно-методичної компетентності сучасного вчителя [2].

Міріам Бабіченко з колегами вивчала роль типу діяльності у формуванні шкільних навчальних спільнот, що дозволяє зрозуміти їх механізми функціонування та оптимізувати діяльність в них відповідно до специфіки конкретних педагогічних завдань [3].

Вікторія Енн Гудієр та Ешлі Кейсі довели, що спільноти практики можуть підтримувати педагогічні інновації та зумовлювати позитивні зміни в педагогічній діяльності. В дослідженні проаналізовано, як спільноти практики виникають, розвиваються та підтримують інновації, які призводять до змін з урахуванням викликів традиційним педагогічним практикам [5].

Мета статті – проаналізувати діяльність педагогічних професійних спільнот у сучасних умовах

розвитку освіти, визначити їх можливості та виклики для професійного зростання педагогів та підвищення якості освітнього процесу.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Проаналізувати сучасні наукові підходи до визначення сутності педагогічних професійних спільнот.

2. Охарактеризувати форми педагогічних професійних спільнот та найпоширеніші види діяльності в них.

3. Розкрити потенціал педагогічних спільнот для професійного розвитку вчителів.

4. Виявити основні перешкоди та виклики у діяльності педагогічних професійних спільнот.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасні науковці розглядають структуру онлайн-спільнот як частину глобального процесу соціальних змін, ключовою характеристикою яких є перехід від територіальних спільнот та груп до мережевих, як основи соціальної взаємодії. Базуються вони на концепції мережевого індивідуалізму, яка передбачає, що в інтернет-просторі переважають горизонтальні взаємодії, що ґрунтуються на рівності учасників та свободі спілкування [5]. Наслідком поширення комунікації онлайн є згладжування соціальної нерівності та формування онлайн-спільнот без ієрархії.

Узагальнюючи вище викладене вважаємо, що педагогічні спільноти відіграють надзвичайно важливу роль у сучасній освітній парадигмі, функціонуючи як каталізatori професійного розвитку та педагогічних інновацій.

Проаналізовані наукові дослідження демонструють багатогранність цього феномену, який проявляється у різних формах професійних навчальних спільнот, які мають значний потенціал для навчання вчителів і на робочому місці [1; 4; 8]. Ефективність педагогічних спільнот значною мірою залежить від чіткості педагогічних цілей та створення сприятливого середовища для рефлексії та взаємного навчання.

Водночас у дослідженнях виявлено певні обмеження та виклики, з якими стикаються педагогічні спільноти, включаючи необхідність забезпечення педагогічних змін у довгостроковій перспективі.

Таким чином, співпраця вчителів у спільноті задля вдосконалення педагогічної практики є інструментом професійного зростання.

За результатами проведеного аналізу джерел визначаємо професійну спільноту педагогів, як об'єднання вчителів, які мають спільні професійні інтереси, цінності та цілі. Основна ідея полягає в тому, що ефективне навчання учнів тісно пов'язане з постійним навчанням самих учителів. Ці спільноти функціонують як горизонтальні структури, де всі учасники є рівноправними партнерами у процесі

обговорення, розробки рішень і професійного зростання.

Чинниками, що впливають на залучення педагогів до професійної спільноти є: бажання одержати нову інформацію; можливість спільно шукати шляхи подолання професійних труднощів; потреба підтримки з боку колег та обміну досвідом з іншими.

Завдання, які може вирішувати педагог долучившись до професійної спільноти:

- узагальнення аналітичних підходів до вимірювання професійних досягнень відповідно до вимог професійних стандартів;
- виявлення існуючих труднощів у прагненні до самовдосконалення, пошуку оптимальних шляхів їх подолання;
- можливості популяризації власного педагогічного досвіду в умовах цифрового середовища.

Зазначимо, що педагогічні спільноти можуть мати як формальну, так і неформальну структуру.

Формальними є спільноти методичних об'єднань, кафедр, асоціацій вчителів, що діють на рівні

школи, району, області або країни.

Неформальні спільноти, зазвичай, формуються за ініціативою самих педагогів і функціонують у вигляді онлайн-спільнот, форумів, груп у соціальних мережах тощо.

Найпоширенішими формами діяльності в професійних спільнотах є (рис. 1):

- методичні об'єднання: регулярні зустрічі для обговорення методик викладання, аналізу успішних практик;
- професійні семінари та тренінги: спрямовані на вдосконалення певних навичок або ознайомлення з новими підходами;
- вебінари, онлайн-курси, форуми: розширюють можливості для залучення педагогів із різних регіонів;
- проєктні групи: спільна розробка навчальних програм, рекомендацій, проєктів, інноваційних рішень;
- професійні соціальні мережі: наприклад, Facebook-групи для вчителів конкретних предметів.

Рис. 1. Форми діяльності професійних спільнот

Оновлені форми та завдання сучасних професійних спільнот передбачають організацію співпраці педагогів з можливістю розробки навчальних проєктів у предметному навчанні та інтеграцію предметів, колективне мислення в процесі створення колективних проєктів, оцінювання діяльності учасників у процесі роботи відповідно до викликів, що сприятиме особистісному зростанню.

На нашу думку, для визначення ефективності діяльності спільноти необхідно враховувати кількісні та якісні характеристики її учасників, а саме:

- зареєстрований учасник – користувач, який має створений обліковий запис в онлайн спільноті;
- активний учасник – користувач, який за певний час має визначені кількісні характеристики (вподобання, коментарі, поширення).

Якісними характеристиками користувача є:

- вподобання – вид реакції визначений певними правилами оцінки інформації представленої в онлайн-спільноті;

- поширення – вид реакції створеної з метою популяризації інформації онлайн-спільноти;

- коментар – вид реакції текстового або графічного формату, яка створена користувачем для оприлюднення його думки стосовно опублікованої інформації в онлайн-спільноті.

Умовами ефективної взаємодії педагогів у професійній спільноті є:

- створення педагогічної спільноти, яку ініціювали самі педагоги;
- усі члени педагогічної спільноти поділяють її місію, візію та цінності;
- взаємодія учасників ґрунтується на принципах педагогіки партнерства;
- педагогічна спільнота є відкритою та динамічною структурою;
- її діяльність спрямована реалізацією потреб і запитів педагогів.

До показників ефективності діяльності спільнот можна віднести:

- 1) залученість учителів до обговорень;
- 2) спостереження за проведенням навчальних занять одне одного;
- 3) надання та отримання зворотного зв'язку для покращення професійної діяльності практик;
- 4) обмін досвідом та взаємодія за принципом "рівний- рівному";
- 5) командний підхід до планування спільної роботи;
- 6) колективна відповідальність.

Таким чином, спільноти в системі освіти, спрямовані на досягнення ефективних результатів своєї діяльності, в останні десятиліття набули широкого поширення. Завдяки своїй гнучкості та комунікаційним можливостям мережі Інтернет соціальна взаємодія онлайн набуває все більшого значення в соціокультурному просторі. Це дозволяє формувати різноманітні професійні та дозвілєві спільноти, які хоч і відрізняються від "офлайн" об'єднань, але забезпечують не менш важливу та результативну діяльність.

Суттєвою перевагою сучасних педагогічних спільнот є їх гнучкість і здатність швидко адаптуватися до змін. Онлайн-формати дозволяють зруч-

но комунікувати, залучати фахівців з різних країн, обговорювати нові ідеї без прив'язки до часу і місця. Це зумовлено інтеграцією цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності особистості. Важливим аспектом діяльності є організація безперервного професійного розвитку, самонавчання та впровадження сучасних технологій, що підвищує конкурентоспроможність фахівця [2]. Онлайн-спільноти, наприклад у Facebook, також стають платформами для обміну педагогічними знаннями та вирішення практичних питань [7].

Особливо важливим є ефект колегіальної підтримки. Учасники спільноти не лише обмінюються знаннями, а й отримують емоційну підтримку, мотивацію, підкріплення власної значущості в професії. У ситуації професійного вигорання або труднощів у роботі така підтримка часто є вирішальною.

Проведене опитування слухачів курсів підвищення кваліфікації (254 педагога) з 23 вересня по 19 червня 2025 року при Комунальному закладі "Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" Житомирської обласної ради дало змогу виокремити ключові мотиви участі у професійних спільнотах онлайн (табл. 1).

Таблиця 1

Мотиви приєднання до професійних спільнот (2022 р.)

Мотив	Частка педагогів (%)
Отримати нову фахову інформацію	78%
Спільно шукати рішення проблем	72%
Підтримка колег (емоційна й методична)	65%
Налаштувати горизонтальні зв'язки	54%
Підготувати власні цифрові ресурси	49%

Таким чином участь у мережевих педагогічних спільнотах підвищує методичну та цифрову компетентність учителя, полегшує обмін практиками, знижує професійне вигорання та створює умови для безперервного фахового зростання.

Також варто зазначити, що спільноти – це майданчик для лідерства. Учитель може не тільки навчатися, а й навчати інших, модерувати зустрічі, ініціювати освітні проєкти, формувати освітню політику на місцевому рівні.

Водночас в діяльності професійних спільнот присутні виклики:

1. Формалізм – особливо в офіційних структурах, де робота спільноти зводиться до звітності.
2. Нерівність доступу – педагоги з віддалених сільських шкіл часто мають обмежений доступ до інтернету або інформаційних ресурсів.
3. Низька мотивація – не всі вчителі відчувають потребу в постійному професійному зростанні, особливо в умовах навантаження та емоційного вигорання.
4. Відсутність підтримки з боку адміністрацій – іноді ініціативи вчителів не отримують належної уваги або підтримки з боку керівництва.

5. Недостатній рівень цифрової компетентності – особливо серед педагогів старшого покоління.

Ці проблеми вимагають системної роботи на рівні закладів освіти, управління освіти та національних освітніх стратегій. І самі перспективи розвитку педагогічних спільнот в Україні напряму залежать від кількох ключових чинників:

- Цифровізація – активне впровадження цифрових технологій, онлайн-платформ, штучного інтелекту.
- Міжнародна співпраця – обмін досвідом із закордонними спільнотами, участь у міжнародних проєктах.
- Підтримка молодих педагогів – наставництво, адаптація, професійна соціалізація.
- Освітнє лідерство – формування спільнот навколо активних, ініціативних педагогів.
- Інтеграція з іншими професіями – педагогічні спільноти можуть об'єднуватися з психологами, соціальними працівниками, культурологами для вирішення спільних завдань.

Таким чином, українська система освіти має унікальний шанс побудувати потужну мережу про-

фесійних педагогічних спільнот, які зможуть стати передумовою змін на місцях.

Висновок. Таким чином, одна з функцій педагогічних спільнот – сприяти професійному розвитку вчителів. Учасники спільнот отримують можливість: вивчати нові методики, аналізувати та рефлексувати щодо результатів власної практики, консультуватися з досвідченішими колегами, брати участь у спільних освітніх ініціативах, формувати активну професійну позицію.

Педагогічні професійні спільноти стають ефективним інструментом підвищення якості освіти, розвитку вчителів і впровадження інновацій. Вони сприяють розвитку культури співпраці, рефлексії, лідерства в педагогічному середовищі.

Професійні педагогічні спільноти відіграють важливу роль у вдосконаленні діяльності навчальних закладів та вирішенні нагальних завдань, активізуючи внутрішні резерви та сприяючи самонавчанню вчителів, обміну досвідом та впровадженню інноваційних підходів. Такі спільноти стимулюють діалог, рефлексію, спільну роботу та взаємне навчання, що допомагає подолати індивідуалізм і формує культуру співпраці.

Попри наявні виклики, потенціал таких спільнот залишається надзвичайно високим. Системна підтримка з боку держави, розвиток цифрової інфраструктури, зростання професійної активності педагогів – усе це створить умови для розбудови потужної, сучасної освітньої екосистеми в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бєлавина Т.І. Педагогічна спільнота як чинник формування життєвих орієнтирів учнівської та студентської молоді. *Вчені записки ТНУ імені Б.І. Вернадського. Серія: психологія*. Том 31 (70). № 2. 2020. С. 12–20. DOI: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.2/02>
2. Коломієць Т.Д. Мережеві педагогічні спільноти як ресурс професійного розвитку педагога. *Інформаційні технології та інноваційні методики навчання в освіті досконалих*. 2010. № 24. С. 375–379. DOI: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/4953>
3. Babichenko M., Lefstein A., Asterhan C. Teacher collaborative inquiry into practice in school-based learning communities: The role of activity type. *Learning, Culture and Social Interaction*. 2024. Vol. 49. December. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2024.100852>
4. Chue S., Teo C., Tan S. Negotiating Objects of Activity for Teacher Learning in a Professional Learning Community. *In Transforming Teaching and Learning in Higher Education*. 2020. 08 July. pp. 91–104. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-15-4980-9_5
5. Goodyear V.A., Casey A. Innovation with change: developing a community of practice to help teachers move beyond the “honeymoon” of pedagogical renovation. *Physical Education and Sport Pedagogy*. 2013. № 20(2). С. 186–203. DOI: <https://doi.org/10.1080/17408989.2013.817012>
6. Jaramillo S., Velasco Ó., Ramírez E., Rosúa F. Innovation in university science teaching through professional

learning communities. *Journal of Technology and Science Education*. 2025. Vol 15. № 1. DOI: <https://doi.org/10.3926/jotse.3115>

7. Liljekvist Y., Randahl A., Van Bommel J., Olin-Scheller C. Facebook for Professional Development: Pedagogical Content Knowledge in the Centre of Teachers' Online Communities. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 2020. № 65. С. 723–735. DOI: <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1754900>.

8. Wellamn B. Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized Networking. *International Journal of Urban and Regional Research*. № 25(2). 2001. С. 227–252.

REFERENCES

1. Bielavina, T.I. (2020). Pedahohichna spilnota yak chynnyk formuvannia zhyttievkykh oriyentyriv uchnivskoi ta studentskoi ukrainiskoi molodi [Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Psychology]. *Scientific notes of the Volodymyr Vernadsky TNU. Series: psychology*. Vol. 31 (70). No. 2. pp. 12–20. DOI: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.2/02>. [in Ukrainian].
2. Kolomiets, T.D. (2010). Merezhevi pedahohichni spilnoty yak resursy profesiynoho rozvytku pedahoha [Network pedagogical communities as a resource for professional development of a teacher]. *Information technologies and innovative teaching methods in adult education*. No. 24. pp. 375–379. Available at: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/4953>. [in Ukrainian].
3. Babichenko, M., Lefstein, A. & Asterhan, C. (2024). Teacher collaborative inquiry into practice in school-based learning communities: The role of activity type. *Learning, Culture and Social Interaction*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2024.100852>. [in English].
4. Chue, S., Teo, C. & Tan, S. (2020). Negotiating Objects of Activity for Teacher Learning in a Professional Learning Community. In *Transforming Teaching and Learning in Higher Education*. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-15-4980-9_5 [in English].
5. Goodyear, V.A. & Casey, A. (2013). Innovation with change: developing a community of practice to help teachers move beyond the “honeymoon” of pedagogical renovation. *Physical Education and Sport Pedagogy*. No. 20(2). pp. 186–203. DOI: <https://doi.org/10.1080/17408989.2013.817012> [in English].
6. Jaramillo, S., Velasco, Ó., Ramírez, E. & Rosúa, F. (2025). Innovation in university science teaching through professional learning communities. *Journal of Technology and Science Education*. DOI: <https://doi.org/10.3926/jotse.3115> [in English].
7. Liljekvist, Y., Randahl, A., Van Bommel, J. & Olin-Scheller, C. (2020). Facebook for Professional Development: Pedagogical Content Knowledge in the Centre of Teachers'. Online Communities. *Scandinavian Journal of Educational Research*. No. 65. pp. 723–735. DOI: <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1754900>. [in English].
8. Wellamn, B. (2001). Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized Networking. *International Journal of Urban and Regional Research*. No. 25(2). pp. 227–252. [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.09.2025